

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 6, Ocak /July 2021, ss. 213-228.

Geliş Tarihi–Received Date: 15.11.2020 Kabul Tarihi–Accepted Date: 07.04.2021

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

PEÇENEK - RUS SİYASİ İLİŞKİLERİ (MS 915-978)

AYHAN AFŞİN ÜNAL*

ÖZ

Tarihte önemli tesirler bırakan Türk kavimleri çeşitli nedenlerden dolayı anavatanları kadim Türkistan coğrafyasını terk ederek batıya doğru göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu göç hareketleri esnasında gittikleri coğrafyalarda kendi hâkimiyetlerini kurmak için bazen kendi akrabalarıyla bazen de başka kavimlerle mücadele etmişlerdir. Bu Türk kavimlerinden biri olan Peçenekler anavatanlarından hareket ederek batıya doğru yayılmışlardır. 860-880 yılları arasında da Karadeniz'in kuzey bölgelerine gelerek buraya yerleşmiş ve hâkimiyetlerini kurmuşlardır. Bu bölgede daha önce güçlü bir devlet kurmayı başarmış olan Hazarlar bulunmaktadır. Ancak Hazarların zayıflamaya başlamasıyla Peçenekler rahat hareket etme fırsatı bulmuşlardır. Hazarların gücünü kaybetmesi ve diğer yandan Kiev Rusya'sının güçlü hale gelmesi bölgede hâkimiyet mücadelelerinin çıkmasına zemin hazırlamıştır. Böylece Peçenekler ilk defa hâkimiyet için 915 yılında Kiev Rus sınırlarına geldikleri bilinmektedir. Peçenekler bu coğrafyada Rus Knezlikleri ile 915 yılından başlayıp 1036' ya kadar mücadele etmişlerdir. Bu mücadelelerin içinde bazen düşmanlık bazen de ittifakların yapıldığını görmekteyiz. Özellikle ittifaklarda akraba evliliği de yer almaktadır. Peçenek hatunlarının Kiev Knezleriyle evlenmesi sonucu Peçeneklerin daha fazla Rus sınırlarına gelmeleri ve hatta Knezler arası çıkan çatışmalarda büyük rol oynadıklarını söyleyebiliriz. Bu çalışma Peçenek-Rus mücadelelerinin belli bir dönemini (915-978) aydınlatmaya yönelik olmuştur. 978-1036 yılları arasındaki Peçenek-Rus ilişkileri bu makalenin devamı niteliğinde başka bir çalışmanın konusu olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkistan, Peçenekler, Kuzey Karadeniz, Kiev Rusya'sı.

POLITICAL RELATIONSHIP OF PECHENEGS WITH RUSSIA (AC 915-978)

ABSTRACT

The Turkish tribes, which left important influences in the history, had to leave their homeland of the ancient Turkestan geography and migrate to the west due to various reasons. During these migration movements, they struggled sometimes with their relatives and sometimes with other tribes in order to establish their own domination in the geographies they went to. Pechenegs, one of these Turkish tribes, spread to the west, moving from their homeland. Between the years 860-880, they came to the northern regions of the Black Sea, settled here and established their sovereignty. The Khazars, who had previously managed to establish a strong state, were in this region. However, as the Khazars began to weaken, the Pechenegs had the opportunity to move freely. The Khazars' losing the power and Kievan Russia's gaining strength paved the way for domination struggles in the region. Thus, it is known that the Pechenegs came to the borders of Kievan Russia for the first time in 915. The Pechenegs fought with Kievan Rus in this geography, starting from 915 until 1036. The Pechenegs achieved great success with their raids against Kievan Russia and returned to their lands of residence by gaining a lot of booty. The Kievan Rus were defeated many times against the Pechenegs, so they wanted to get along with them and keep them on their side. In these struggles, we see that sometimes there is hostility and sometimes alliances. Particularly in alliances, consanguineous marriage also takes place. It can be said that as a result of the marriages of Pecheneg girls with Kievan Rus, the Pechenegs came to Russian borders more and even played a major role in the conflicts between the Kievan Rus. This study aimed to shed light on a certain period of the Pecheneg-Russian struggles.

Keywords: Turkestan, Pechenegs, North Black Sea, Kievan Russia

GİRİŞ

* Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat fakültesi, Tarih bölümü, E-posta: afsin@erciyes.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4730-2159

Türk Tarihinin geçtiği, cereyan ettiği coğrafyalar incelendiğinde Karadeniz'in kuzeyindeki düzlüklerin ayrı bir yere, konuma ve stratejik öneme sahip olduğu görülecektir. Çünkü Türk Tarihinin önemli bir kısmı belirli yüzyıllar içinde burada geçmiş, Türk Devletleri ve toplulukları burada kurulmuş, bulunmuş, burayı yurt tutmuşlardır. Hazarın kuzeyinden başlayarak Kafkaslara, buradan da Karadeniz'in kuzeyine, Doğu Avrupa'ya Macar ovalarına ve Balkanlara kadar uzanan tabii bir göç yolu oluşmuş ve Orta Asya'dan çeşitli sebeplerle göç eden Türk boy ve toplulukları hep bu yolu takip ederek hareket etmişlerdir. Hun, Göktürk ve Uygurlardan sonra Sabarlar, Ogurlar, Avarlar, Hazarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Kuman-Kıpçaklar Karadeniz'in kuzeyine sırayla gelip yerleşmiş ve bu toprakları her manada etkilemişlerdir. Karadeniz'in kuzeyinden Doğu Avrupa topraklarına kadar uzanan sahada Doğu Avrupa Slav topluluklarıyla, Bizans ile ve Rus derebeylikleri de diyebileceğimiz Knezliklerle uzun süreli mücadelelere girmişler, çoğu zaman galip gelmişler bazen de mağlup olmuşlardır. Türk tarihinin önemli bir dönemini kapsayan ve Avrupa'daki "Türk algısının" veya "Türk korkusunun" temelini oluşturanlar, Doğu Avrupa ve Balkanlarda kurulan Türk Hakanlıkları, devletleri ve toplulukları olmuşlardır. Bu Türk Hakanlıkları coğrafyanın o dönemdeki en güçlü devletleri olan Bizans ve sonradan Rus Çarlığı'na dönüşecek olan Kiev Knezliği ile sıkı bir mücadeleye girişmişlerdir. Mücadeleden genelde başarı ile çıkanlar da hep Türk Hakanlıkları olmuştur. Bu durumdan son derece rahatsız olan Bizans her zamanki gibi "düşmanını düşmanına kırdırma politikası" gütmüş ve bu politika Türklerin aleyhine çok başarılı olmuştur. Doğu Avrupa ve Balkanlarda Avrupa Hunlarından Kuman-Kıpçaklara kadar, yani V. yy'dan XII. yy'a kadar kurulan her Türk Hakanlığı bu politikadan maalesef kendi payına düşeni almıştır. Siyasi anlamda önemli güç elde eden bu Türk Hakanlıkları kültürel anlamda da bu toprakları etkilemişlerdir. Özellikle de Hakanlık teşkilatı, ordu düzeni ve askerlik alanlarında bu coğrafyanın yerli halklarına model oluşturmuşlardır. Bu manada Peçenekler ve Peçenek-Rus mücadelelerinin gerçekleştiği dönemler ayrı bir yere ve öneme sahiptir.

Peçenek-Rus ilişkileri, özellikle Rus tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Kiev Rus Knezliği üzerinde önemli etkileri olan Peçenekler, adeta Rus tarihinin başka yönünü meydana getirirler. Ünlü Rus tarihçisi, Kluçevski'nin belirttiği gibi "*Rusların steple mücadeleleri Peçeneklerle başlamaktadır.*" Peçeneklerin Karadeniz'in kuzeyine geldikleri sırada, bu bölgedeki en güçlü siyasi birlik Kiev Rus Knezliği idi. Bu knezlikle Peçenekler 900 yıllarından 1036 yılına kadar yan yana yaşadılar. Bu süre Peçenekler içerisinde ilki 915 yılında olmak üzere 121 yıl içinde on bir büyük akın yaptılar (Rus arazisine). Rus Vakayinamelerine göre Peçenekler Rus kasabalarını yağmalıyorlar ve halkı esir alıp götürüyorlardı. Peçeneklerle Ruslar arasındaki mücadelelerin kökenine bakıldığında üç önemli sebep belirlemektedir: Rusların sık sık Peçenek arazisine girme teşebbüsleri, Peçeneklerin düşmanlarını korumaları ve birbirine düşen Rus knezlerinden bazılarının Peçeneklerden yardım istemesidir.¹

Karadeniz'in kuzeyinde bulunan bozkır bölgelerinde Türk tarihinin güçlü kavimlerinden biri olarak tarihteki yerini alan ve coğrafyadaki yer adlarında, isimlerini zamanımıza kadar koruyabilen Peçenek kavim adı kaynaklarda farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır.² Bunlar şu şekilde ifade edilmiştir.

Ruşça; "Печенег", Bulgarca "Печенеги veya Печенежи" Sırpça; "Печенежи", Hırvatça; "Pecenezi", Yunanca; "Patzinag, Pecenaci, Pacinacae, Pezengi," Latince; "Pacinacae, Bisseni, Bizzenus", Ermenice; "Badzinag", Macarca; "Besenyö, Beşeryö, Besseneyö, Bessenais, Besenev, Besseneu, Bisseni" Çince; "Pei Ju, Pei Chen, Pei Nou".³

1. Peçeneklerin Tarih Sahnesine Çıkışları

Peçenekler hakkında en çok malumatı Bizans, Rus ve Macar kaynakları vermiştir. Peçeneklerin, konar-göçer bir hayat yaşadıkları kesin olarak bilinmektedir. Kaynaklardan ve arkeolojik çalışmalardan edinilen bilgilerle, onların çok sayıda koyun ve at sürülerinin olduğu söylenilebilir.⁴ Altın ve gümüş araç-gereç kullanan Peçeneklerin, ekonomik anlamda da iyi bir durumda oldukları bilinmektedir. Peçenekler hakkında, kesin olarak söylenecek bilgiler arasında çok iyi savaşçı olduklarını da belirtmek yerinde olacaktır. Ancak onların Ural Dağları'na gelmeden evvelki durumları hakkında, yani Issık ve Balkaş Gölü çevresinde yaşadıkları dönem ile ilgili fazla bir kaynak yoktur ve buradaki boy teşkilatlanmaları hakkında da teferruatlı bilgimiz maalesef bulunmamaktadır.⁵ 922 yılında Hazar ve İtil boylarına bir seyahat gerçekleştiren İbn Fadlan, Peçenekler hakkında şu ifadelerle yer vermiştir:

"Peçenekler yağmur ve ot bulunan yerleri takip eden göçebe kavimdir. Peçeneklerin ülkesi yürüyüşle 30x30 günlük yol tutan genişliktedir. Etraflarını çok sayıda kabile kuşatmıştır. Kuzey taraflarında Kıpçaklar, güney ve batılarında Hazarlar, doğularında Oğuzlar batılarında Bulgarlar vardır. Bu kavimler Peçenekler

¹Ahmet Taşağıl, *Kök Tengri'nin Çocukları*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017, s. 289.

²Laszlo Rásonyi, *Türk Devletinin Batıdaki Varisleri ve İlk Müslüman Türkler*, çev. Ş.K Seferoğlu, Adnan Müderris, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara 1983, s. 21.

³Akdes Nimet Kurat, *Peçenek Tarihi*, Devlet Basımevi, İstanbul 1937, s. 22-23; Mualla Uydu Üçel, "Peçenekler", *Doğu Avrupa Türk Tarihi*, Edt. Osman Karatay, Serkan Acar, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2013, s. 449-451.

⁴Kurat, *Peçenek Tarihi*, s. 64.

⁵Kurat, *Peçenek Tarihi*, s. 26.

üzerine, Peçenekler onlar üzerine sefer yaparlar. Peçenekler servet, hayvan, koyun, eşya, altın, gümüş, silah, buyruk ve sancak sahibidirler. Peçeneklerle Hazarlar arası bozkırlar, ormanlar arasından 10 günlük yol tutar. Aralarındaki bu mesafeyi yıldızlara, alametlere bakarak zahmetle kat ederler”.⁶

Peçeneklerin, Emba-Yayık ve İtil boylarına gelmeden evvelki tarihleri hakkında maalesef elimizde yeterli kaynak bulunmamaktadır. Ancak mevcut kaynaklara dayanarak Peçeneklerin, köken itibariyle Türklerin, anayurdu kadim Türkistan coğrafyasında, Aral’dan Hazar Denizi’nin batısına kadar uzanan bölgelerde, yaşadıkları tahmin edilmektedir.⁷ Anayurtlarının İli havzası ile Isıkgöl etrafında olduğu düşünülmektedir. VIII. asırda, Peçenekler İli havalisinde yaşarlarken, Moğolistan’da Orhun Irmağı çevresinde kurulan Göktürk Devleti bulunmaktadır. Peçenekler, Göktürk Devleti’ne bağlı olup, batı sınırlarında konargöçer olarak yaşamlarını sürdürüyorlardı. Peçenekler esasen bu isimle anılmamışlardır. Yukarıda da bahsedildiği üzere; Peçenek ismine, Göktürk kitabelerinde rastlanmamaktadır. Peçenekler “Tüngiş” adı verilen birliğin içerisinde ayrı bir kabile olarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Göktürk kitabelerinde geçen ve Göktürkler döneminde, Seyhun Nehri etrafında yaşayan Kengeresler ise, Kanglılar ve Kang-Külüler memleketi olarak bilinip, Peçeneklerin de ataları olarak kaydedilmiştir.⁸ Çin kaynaklarında ise, “K’ang” ya da “Kangar” olarak geçmektedir. Söz konusu kavim MÖ. 73-46 yıllarında Hunların, Çin’e karşı yürütmüş olduğu mücadelede Hunları destekleyip yanlarında olmuşlardır.⁹

Göktürk Devleti’nin, Uygurlar tarafından yıkılmasıyla birlikte Uygurların hâkimiyeti altına girmek istemeyen Peçenekler, bu tarihte Türgişlerle yakın münasebetlerde bulunup Balkaş Gölü çevresinde yaşamaya başlamışlardır. Bu dönemde Uygurların, Peçenek boylarının yaşadıkları coğrafyada tahminen 5000 asker çıkararak bir topluluk olduklarını ifade eden kaynaklar Peçenek boyunun, yaşadıkları coğrafyada yavaş yavaş da olsa teşkilatlanmaya başladıklarını göstermektedir.¹⁰ Bir başka deyişle; İç Asya coğrafyasında yaşayan Türk Devletleri veya Türk kavimleri zayıflamaya başladıklarında veya bir başka devlet tarafından yıkılmaya maruz bırakıldıklarında yeniden birleşip buldukları yerlerden nehir kıyılarına göç etmişlerdir. Diğer Türk boyları gibi, Peçenekler de Göktürk Devleti’nin yıkılmasıyla kendi aralarında teşkilatlanarak bir birliktelik sağlamayı başarmışlardır. Ancak belli bir zaman sonra doğuda, Karluklar yükselmeye başlamıştır. Türgişlerle birbiri arasında süren çatışmalar neticesinde, Karluklar galip çıkmış ve Türgiş Devleti’nin yıkılması üzerine, Oğuz (Uz) ve Karluklar gibi Türk toplulukları ile karşı karşıya gelmişlerdir. Diğer taraftan Türgiş Devleti’nin yıkılması üzerine bir kısım Türgiş nüfusu, Peçeneklere dâhil olmuşlardır.¹¹ Karluklar ile siyasi ilişkilerde bulunmuşlarsa da bu uzun sürmemiş, özellikle Karlukların baskıları sonucunda, batıya doğru gitmek mecburiyetinde kalmışlardır.¹² VIII. asır İç Asya coğrafyasında büyük kavim hareketlerinin başladığı bir dönem olmuştur. 744 yılında, Göktürk Devleti’nin, yıkılmasının ardından iktidara sahip olan Uygurların güç kazanmasıyla Güney Batı Moğolistan’dan, göç eden Oğuz boyları, çok kısa bir zaman içerisinde, Aral bölgesi taraflarına gelmişlerdir.¹³ Yurtlarından itilen Oğuz/Uzlar, Aral Gölü ve Aşağı Sır-Derya, etrafındaki bozkırlara yerleşerek, Peçenek/Kangarların komşuları olmuşlardır. Peçenek boyunun, ilk büyük göç hareketi IX. asrın ilk yarısında gerçekleşmiştir. Yukarıda da bahsetmiş olduğumuz üzere Peçeneklere karşı birlik olan Oğuzlar, Karluklarla beraber Kimekleri de bu ittifak grubunun içerisine dâhil ederek yenilgiye uğratmışlardır. Karluklar, Peçeneklere ya doğu bölgesinden; Talas ve Çu havalisi, ya da güney bölgesinden; Maverâünnehir’den, Kimekler ise kuzey bölgesinden; İrtiş’in orta kısımlarından saldırılar yapmışlardır. Bu durumda, üçlü ittifak, karşısında sıkışık kalan Peçenek boyları, batıya yönelmekten başka çareleri olmadıkları için Emba, Ural ve Volga Nehirleri civarına gelmişlerdir.¹⁴ Burada şu önemli bilgiyi paylaşmak yerinde olacaktır. Peçenekler göç ederken, bir kısmının Oğuz Boyları ile kaldıkları ve daha sonraki dönemlerde de Oğuzlarla beraber göç ettikleri bilinmektedir.¹⁵ Hatta daha sonraki dönemlerde, Anadolu’da “Peçenek” adında bir boya rast gelinmektedir. Esasen; Oğuzların ve diğer saydığımız Türk boylarının, Peçeneklere karşı hareket etmesinde şüphesiz Talas Savaşı yer almaktadır.¹⁶ Araplar ile Çinliler arasında 751 yılında, Kırgızistan’ın Talas şehrinde geçen Talas Meydan Muharebesinde; Karluklar, Arapları destekleyerek onların Çinlilere karşı zafer kazanmalarında önemli rol oynamışlardır. Bu savaştan sonra Talas’ta yaşayan boylar arasında Peçenekler de bulunmuşlardır. Hayvancılık yapan Peçenekler ile İli, Çu ve Talas topraklarında meralara sahip olabilmek için diğer boylarla aralarında devamlı olarak çetin mücadeleler

⁶ *İbn Fadlan Seyahatnamesi*, çev. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017, s. 72.

⁷ Hüseyin Namık Orkun, *Peçenekler*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1933, s. 10.

⁸ Kurat, *Peçenek Tarihi*, s.59; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1972, s. 36; Yücel, “Peçenekler”, s. 451.

⁹ Saadettin Y. Gömeç, “Türk Tarihinde Peçenekler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 53, Ocak 2013, s. 252-253.

¹⁰ Akdes Nimet Kurat, *Peçenekler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2016, s. 512-513.

¹¹ Faruk Sümer, “Peçenekler”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul 2007, s. 213.

¹² Yücel, “Peçenekler” s. 451; Ahmet Taşağul, *Eski Türk Boyları Çin Kaynaklarına Göre (MÖ III.- MS X. Asır)*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2016, s. 119.

¹³ István Vasary, *Eski İç Asya’nın Tarihi*, çev. İsmail Doğan, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016, s. 232.

¹⁴ Yücel, “Peçenekler”, s. 452.

¹⁵ Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, s. 37.

¹⁶ Bolat E. Kumekov, *Arap Kaynaklarına Göre IX-XI. Asırlarda Kimek Devleti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, çev. Mehmet Kıldıroğlu, Çingiz Samudinuulu, Ankara 2013, s. 61-63; Vasary, *age*, s. 232.

yaşanmıştır. Karluklar, Oğuzların bir kolu olan Uzlara baskı yaparak yurtlarını terk etmelerine, Uzlar ise önelerinde olan Peçeneklerin yeniden yer değıştirmesine ve batıya doğru göç etmelerine sebep oldukları tahmin edilmektedir.¹⁷

X. asırda İslam tarihçilerinden el-Mesudi Peçeneklerin, düşmanları arasında Uz, Karluk ve Kimekler olduğunu ifade etmiştir. Kimeklerin, Peçenek boylarının yaşadıkları bölgeye kuzeyden XI. veya XIII. asırlarda gelmiş oldukları bilinmektedir. Karluklar ise Kimeklerden daha önce, Sır-Derya bölgesine geldiklerini ifade etmiştir. el-Mesudi'nin vermiş olduğu malumatlara göre Oğuzlar, Sır-Derya ve Aral bölgesinde yaşayan Peçeneklerin, topraklarını işgal etmişlerdir. Kimeklerin ise Oğuzlar ile beraber Ural Nehri bölgesinde yer alan, Aral ve Hazar Gölü civarındaki yerleşim yerlerinde yaşamaya başlamış oldukları kaydedilmiştir. Bu bilgiler Arap ve Fars kaynaklarında da yer almaktadır. el-İstahri ve İbn Havkal'ın yazılı kaynaklarda vermiş oldukları bilgiler şu şekilde kaydedilmiştir:

“Kimekler, Karlukların kuzey taraflarında, Oğuzlar ile Kırgızlar ve Saklabi¹⁸ Dağı arasında yerleşmişlerdi”.¹⁹ IX-X. asırlarda, Kimek ve Oğuz boyları arasındaki ilişkilerin iyi olduğu bilinmektedir ki; Peçeneklere karşı Oğuz ve Kimek birliğinin oluşması bunu açık bir şekilde göstermektedir. *Hudud el-âlem* ve el-Mervezi' de onlar arasındaki ilişkiden kısaca bahsetmiştir: “Onlar arasında barış olduğu vakit Kimekler kışın Oğuzlara göç ediyorlardı.”²⁰

Buradan da anlaşılacağı üzere; Talas boylarında ortaya çıkmış olan mücadeleler ve sonrasında Peçenekler Emba ve Yayık Nehri kıyılarına gelerek yerleşmişlerdir. Peçenekler, bu coğrafyaya yerleşince komşuları Hazarlar ve Uzlar olmuştur. Bu nedenle Hazar Kağanlığına ayrıntılı bir şekilde değinmek hem coğrafya açısından hem siyasi açıdan aydınlatıcı olacaktır. Şarki Avrupa'da ilk intizamlı devlet kuran Türk kavmi Hazarlardır.²¹ Hazarlar Orta Asya'da tek bir millettten oluşmuş Türk kavmi idiler. Hunların egemenliğinde olan Hazarların, Atilla'nın ölümü sırasında Aşağı İtil sahasında buldukları bilinmektedir. Onların bu sahaya ne zaman geldikleri hakkında bir malumatımız yoktur. Hazarlar ile Suvarların birbirine çok yakın kavim oldukları zannedilmektedir. Suvarların MÖ I. asırda Kama ve İtil sahasında bulduklarını gösteren bazı deliller sayesinde Hazarların, İtil boyunun en eski ahalisinden biri olduğu kanısına varılmaktadır. Hazarlar Çin kaynaklarında “Tu-kiu Ho-se” (Türk-Hazar) olarak zikredilmişlerdir.²² Hunların yıkılmalarıyla diğer Türk kavimleri gibi onlarda topraklarından koparak, Kafkaslara gelmişlerdir. Hazarlar bu coğrafyaya geldikten hemen sonra, zaman zaman Bizans ve İran topraklarına akınlarda bulunmuşlardır.²³ V. ve VI. asırlarda anayurtta büyük dalgalanmalar olmuş, Orta Asya tümüyle ayağa kalkmış, Turan yurdunun destan kahramanları, insanlık ve Türk tarihine “Göktürkler” adıyla geçecek olan güçlü ve geniş bir imparatorluk kurmuşlardır.

Avarlar Asya'dan Avrupa'ya geçerken Kuzey Kafkasya coğrafyasındaki Sabarların yurtlarını ellerinden almışlardır. Ancak Sabar Türkleri, Avar baskısı geçtikten sonra yeniden toparlanmayı başarmışlar, Sabarlar Göktürk Devleti'nin batı ucunda Göktürkler adına Bizans ve İran İmparatorlukları ile mücadeleler etmişlerdir. 630 yılından sonra Göktürk Devleti Çin hâkimiyeti altına girince Sabarlar bağımsız bir devlet haline gelmişlerdir.²⁴ İşte Hazarlar bunların eseridir. Hazar isminin tarihi kaynaklarda 558 yılında yani Sabarların, siyasi varlıklarını kaybetmeden önceki Sasanî-Sabar savaşları dolayısıyla geçer. Esasen birdenbire Sabar adının yerine Hazar adının kullanılması, Sabarlar ile Hazarların birbiri arasında bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Aslında Belencer ve Semender adlı iki Sabar kabilesinin Hazarlarda da ortaya çıkması, Hazar kelimesinin aynı Sabar kelimesi gibi anlam taşınması Hazarlarında Sabarların içinde bir kabile olduğunu ve Sabarların yıkılışından sonra tamamen Sabar topluluğuna bu adın verildiğini göstermektedir.²⁵ Bu görüşü destekleyen diğer bir delil ise, X. asır tarihçilerinden, el-Mesudi'nin, “İranlıların, Hazar dediği topluluk Türkler tarafından, Sabar diye anılır” şeklindeki kayıdır. Hazarlarda tıpkı kendinden önceki Sabarlar gibi kaynaklarda farklı şekilde zikredilmişlerdir.²⁶

¹⁷ Kurat, *Peçenek Tarihi*, s. 31.

¹⁸ Osman Karatay'ın da ifade etmiş olduğu üzere; Oğuz Destanı'nda coğrafi atıflar bariz gözükmektedir. En başta Oğuz'un hükümdar olduğu memleket Urum Kağan' a, yani Roma'ya komşudurlar. Urum Kağan' ın kardeşi Uruz (Rus) Kağandır. Oğuz, ona sadakati neticesinde Saklap “saklayan” adını verir. Saklap kelimesi (Slav)'ın Orta Çağ'daki söylenişidir ve burada Türkçe üzerinden bir halk etimolojisi yapılmıştır. Bu doğrudan Hazar çevresi anlamına gelmektedir.

¹⁹ Ramazan Şeşen, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001, s. 24-71.

²⁰ Şeşen, *age*, s. 24-71.

²¹ Mualla Uydu Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2020, s. 65.

²² Laszlo Rásonyi, *Tarihte Türklük*, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 1971, s. 114; Peter B. Golden, *Hazar Çalışmaları*, çev. Egemen Çağrı Mızrak, Selenge Yayınları, İstanbul 2006, s. 70-71.

²³ Arthur Koestler, *13. Kabile*, çev. Belkıs Dışbudak Çorakçı, Plato Yayınları, İstanbul 2010, s. 24-25.

²⁴ Mehmet Bilgin, *Doğu Karadeniz*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017, s. 108.

²⁵ Taşağıl, *Kök Tengri'nin Çocukları*, s. 274.

²⁶ Vasary, *age*, s. 214-215.

Arapça kaynaklarda “Hazar”, İbranicede “Kuzari”, Latince “Chazari” veya “Gazari”, Grekçede “Khazaroi”, Rusçada “Kozari” veya “Kazarin”, Macarcada “Kozar” veya “Kazar”, Ermenicede “Hazir-k”, Gürcüce de “Hazar-i”, Çince “T”u-Chüe Ho-sa” (K’o-sa) şeklinde ifade edilmektedir.²⁷

Hazar ülkesi, Hazar Denizi ile Karadeniz arasındaki sahayı kaplıyor. Güneyde Kafkas Dağları sınır olmuştur. Bu topraklar, kuzeyde İdil (İtil) Bulgar Türkleri’nin ülkesine, Karadeniz’in kuzeyindeki bozkırlara hatta Kiev’e kadar uzanmaktaydı. Hazar Devleti’nin, esas merkezi önceleri Terek Nehri boyunca iken daha sonra İdil, Yayık, Don ve Kuban Nehirlerinin havzalarına yayılmış ve önemli ticaret yollarını kontrol altına almışlardır. Bu yollardan en önemli nehir ise İtil (Volga) idi.²⁸ Hazarlar çok geçmeden yerleşik şehirler kurmuş, bu kurulan şehirler, dönemin en zengin ve çok gelişmiş şehirleri olmuştur. İlk Hazar merkezi, Belencer şehri idi. Fakat Belencer şehri Araplar tarafından 722-723’te tahrip edildikten sonra merkez İtil olmuştur.

Önemli diğer şehirleri Sarıgşın²⁹, Han-balıg³⁰, Semender³¹, Tmutorokan’dır.³² Hazarlar, geniş sahalara hâkim olmuş ve bu bozkırlarda asayiş ile güvenliği temin etmiştir.³³ Bu maksatla herhangi bir dış saldırıya karşı önlem amacı ile Şarkel kalesini³⁴ inşa ettirmişlerdir. Hazarlar; en geniş sınırlarına ulaştıklarında Karadeniz kıyılarından, Dnyeper Nehri’ne ulaşmış, kuzeyde de Yukarı İtil ve Don kıyılarını da içine almıştır. Devletin temel unsuru, Ak Hazar ve Kara Hazar diye ikiye ayrılmış, Hazar ahalisinden oluşmaktadır.³⁵ VIII. ve IX. asırlarda sınırları genişleyen Hazar Hakanlığına; İdil Bulgarları, Kama ve İdil boylarındaki çeşitli Fin kavimleriyle Burtaslar ve Orta Dinyeper (Özü) yöresindeki Slavyan kavimlerini de egemenlikleri altına almışlardır. Hazar ülkesinin en geniş sınırlarına ulaştığında, Yayık ve Cim Nehirlerinden, Dinyeper Nehrine kadar yayılmışlardır. Batı Göktürk Devleti yıkılınca, Hazarlar, bağımsız bir devlet oluşturdu ve bu dönemde Karadeniz’in kuzeyinde bulunan Büyük Bulgar (Magna Bulgaria) Türk Devleti kurulmuştur. Ancak Hazarlar tarafından yıkılınca Hazar ülkesinin sınırları iki katına ulaşmıştır.³⁶

Hazar Devleti’nin kuzeydoğu sınırları sürekli İç Asya’dan gelen diğer Türk topluluklarının yapmış oldukları akınlarla tehdit altındaydı. Özellikle Peçenek ve Uz (Oğuz) boyları, Hazar topraklarını zorluyordu. Fakat aynı zamanda bu boylara mensup pek çok kişi, Hazar ordusunda hizmet etmiştir.³⁷ Kuzeybatıda ise; Kiev şehrine kadar uzanan topraklar, Hazarların hâkimiyeti altındaydı. 860 yılından sonraki dönemlerin de, Peçenek ve Uzluların, Don ve Dinyeper bölgelerine yapmış oldukları akınlarla bu bölgeyi Hazarların ellerinden alarak zayıflamasına sebep olmuşlardır. Hazar Kağanlığı’nın zayıflamasındaki en mühim etken doğudan gelen Peçenekler olmuştur.³⁸ Peçeneklerin, tahminen 850 yıllarında geldikleri ve Hazarlarla komşu olduktan sonra Hazarlara karşı saldırıları görülmektedir. Bu saldırıların, Harızın - İtil ticaret kervan yolundan dolayı çıkmış olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü buraya yapılan saldırılarda Hazarların ekonomisine büyük darbe vurulmuş olmuştur. Ticaretin zayıflamasıyla birlikte Hazarlar arasında da huzursuzluk baş göstermiştir. Esasında Hazarların sadece Peçeneklerin saldırısıyla zayıflamış olabileceklere düşünülmemelidir. Çünkü Hazarlar, bu dönemde takriben 940 yıllarında Peçenekler dışında, Rus Slavyanları da büyük ve önemli merkez olan Tamatarhan bölgesine saldırı yapmaya başlamışlardır. Rus Slavyanları Karadeniz coğrafyasına büyük şaykalarla³⁹ çıkarak, Dnyeper (Özü) Nehri’ne doğru hareket ederek, Kuban’a kadar olan bölgeyi önce yağma etmişlerdir. Daha sonraki dönemlerde ise Kiev Knezi Svyatoslav zamanında ele geçirmişlerdir.⁴⁰

Sır Derya Nehri etrafında olan Türk kavimlerinin göç hareketi, Hazar Kağanlığını etkilemiştir. IX. asrın ortalarına doğru Oğuz boylarından bazıları, Sır Derya bölgesine gelerek, Peçenekler ile mücadele etmiş ve onları bölgeden uzaklaştırmışlardır. Bu mücadeleler neticesinde Peçeneklerin, İdil Nehri’ne doğru hareket etmesi ve Hazarlara olan saldırılarının artmasına sebep olmuştur.⁴¹

²⁷ Şaban Kuzgun, *Hazar ve Karay Türkleri*, SE-DA Yayınları, Ankara 1985, s.15; D.M. Dunlop, *Hazar Yahudi Devleti*, çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2008, s.14; Peter Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, çev. Osman Karatay, Karam Yayınları, Ankara 2002, s. 273.

²⁸ Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Murat Yayınevi, Ankara 1992, s. 30-31.

²⁹ Arap Kaynaklarında “Al- beyzâ” olarak geçmektedir. Bugünkü Türkçe ile “Ak-şehir” dir.

³⁰ Başkentte hâkanın oturduğu batı semtine denilmiştir.

³¹ Dağıstan bölgesinde deniz kenarından yer alır.

³² Kuban nehrinin Karadeniz’e döküldüğü saha da yer alır.

³³ Rus Yıllıklarında “Bela Vedza” (Beyaz kale) olarak zikredilen bu kale beyaz taştan ve tuğladan inşa edildiği için batı Türkçesi ile Şarkel (ak-ev=ak-kale) diye adlandırılmıştır. Kafesoğlu, *age*, s.165-166.

³⁴ Don nehrinin orta kısmında, bugünkü Tsimlyanka (Trimlyanskaya?) mevkiinde 1951 kazılarında harabeleri ortaya çıkarılmıştır. Kafesoğlu, *age*, s.166.

³⁵ Koestler, *age*, s.10-11; Osman Karatay, *Doğu Avrupa Türk Tarihi*, Edt. Osman Karatay, Serkan Acar, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2013, s. 254.

³⁶ Nazım Tektaş, *Tanrının Askerleri 3*, Çatı Yayınları, İstanbul 2007, s. 226.

³⁷ Kurat, *Peçenek Tarihi*, s. 41; Taşağul, *Kök Tengri’nin Çocukları*, s.278.

³⁸ Vasary, *age*, s. 218; Taşağul, *Kök Tengri’nin Çocukları*, s. 278; Rásony, *Tarihte Türklük*, s. 117.

³⁹ Altı düz, yayvan, birkaç topu ve kırk elli savaşçısı bulunan küçük bir savaş gemisidir.

⁴⁰ Mualla Uydu Yücel, *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 92.

⁴¹ Rásony, *Tarihte Türklük*, s.117.

Peçeneklerin Karadeniz'in kuzey bölgelerine gelmesiyle bu bölgede bilhassa Kiev Rusya'sı üzerinde önemli tesirler bıraktıkları görülmektedir.

2. Peçenek - Rus Münasebetlerinin Başlaması (915)

Peçeneklerin, Karadeniz'in kuzeyinde yer alan bozkırlara hâkim olduktan sonra Doğu Slav kabileleri ile münasebetlerinin başlamış olduğu tahmin edilmektedir. Kaynaklarda 915 tarihi ilk münasebetlerin başladığı tarih olarak dikkati çekmektedir. İdil bölgesini geçerek Rusya bozkırlarına gelmiş oldukları kabul edilmektedir. Akdes Nimet Kurat'ın da ifade etmiş olduğu gibi, Rus yıllıklarında da Peçeneklere dair ilk bilgi olarak 915 yılı gösterilmektedir.⁴² Aynı sene içinde Knez İgor⁴³ (912-946) ile bir anlaşma yaptıkları ve Tuna bölgesine hareket ettikleri bilinmektedir. 917 yıllarında, Bulgar Çarı Simeon ile Bizans ilişkilerinin bozulduğu yönünde malumatlar kaynaklarda yer almaktadır.⁴⁴ Peçenek-Rus münasebetlerine başlamadan evvel Bizans ile olan ilişkilerinden kısaca bahsetmek konunun daha iyi anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

Peçenekler, Karadeniz'in kuzey sahillerine geldiklerinden sonra bu bölgede yapmış oldukları faaliyetlerle oldukça başarılı olmuşlardır. Daha önce bu bölgede faaliyet gösteren Hunlar ve Avarlar ile tecrübe edinen Bizans İmparatorluğu, Peçeneklerin bu faaliyetlerinden haberdar olup ilişkilerinin bozulmaması için devamlı olarak elçiler göndermişlerdir. Burada Bizans İmparatorluğu'nun, Peçeneklerden çekinmesi ve devamlı elçilerin gönderilmesinde bir takım nedenler vardır. Öncelikle; Peçenekler, yerleştikleri sahalarda nüfusu genişlemiş, bununla beraber askeri güç olarak da önemli bir güce sahip olmuşlardır. Bu dönemde, Bizans İmparatorluğunun Balkanlarda ki komşusu olan Bulgar Çarı Simeon ile beraber önemli bir güç elde etmişler ve bu durum Bizans İmparatorluğunda tedirginlik oluşturmuştur. Tabi ki yalnız bu coğrafyada tehlike oluşturan Bulgarlar değildir. Peçeneklerin, Macarları yurtlarından kovmasıyla beraber Macarların, Pannonia ve Orta Avrupa'da bulunan Tisza (Tisa) sahalarına gelmesi, bununla beraber Macarların Dnyeper vasıtası ile Karadeniz'e inmeleri ve Bizans sınırlarına baskı yapan Ruslar'ın var olmasıdır. Hal böyle iken Peçenekler, Bizans İmparatorluğu ile temasta bulunarak işgal ettikleri araziler ile bir anlaşma önerisinde bulunmuşlardır.⁴⁵ Bizans İmparatorluğu'nun harp yaptıkları diğer komşulardan daha kuvvetli olmaları bakımından bu öneri dikkatlerini çekmiştir. VII. Konstantin Porphyrogenetos'un saltanatı döneminde, Peçenekler ve Bizanslıların iyi ilişkiler içerisinde oldukları ve devamlı elçilerin gidip geldikleri aşikârdır. Esasen Konstantin döneminde, Peçenekler ile barışın korunması çok önemli olmuştur, çünkü Bulgarların başına Çar Simeon (893-927) geçtiğinde onun hedefinin İstanbul'u almak ve Bizans İmparatorluğuna son vermek olduğu apaçık ortadadır.⁴⁶ Fakat bu amacını gerçekleştirmek için ittifak oluşturmalıydı, tabi Bizans İmparatorluğu da aynı şekilde yanına güçlü bir ittifak oluşturacaktı, hal böyle iken Bizans'ın önceden belli yürüttüğü bir politikası vardır: "Bir barbar kavmine karşı, ikinci bir barbar kavimini karşı karşıya getirmek".⁴⁷ Ancak Bulgarlar ile Peçeneklerin yakın komşu olması ve Bulgarların hediye ve ganimetlerle elçiler yollaması, Peçenekleri ikna etme konusunda yetersiz olmuştur çünkü Peçenekler, Bulgarların güçlenmesini tehlikeli bulmuşlardır. Bu yüzden Peçenekler, Bizanslılar ile ittifak yaptıktan sonra, Tuna'ya gelerek Bizans komutanı Joann Bogas ile bir araya gelmişlerdir. Burada Bizans - Peçenek ittifakının kurulmasında Joann Bogas'ın rolü etkili olmuştur şöyle ki; Joann Bogas, Peçenekleri ikna etmesi karşılığında, "Patriciusluk"⁴⁸ verilmesini şart koymuş ve bunun içinde Peçenekleri yukarıda da dediğimiz üzere bol hediyeler ve ganimetler ile onları ikna edebilmiştir. Ancak beklenmedik bir durum yaşanmıştır. Bizans donanma Generali Roman Lekapenos ile Joann Bogas arasında bir tartışmanın meydana gelmesiyle, Peçenekler tedirgin olmuş ve Bulgar sınırlarına yapılacak olan sefere katılmama kararı almışlardır.⁴⁹ Böylelikle Peçenekler kendi yurtlarına geri dönmüşlerdir.

Peçeneklerin, Bulgarlara gitmeden önce 915 yılında Knez İgor ile barış yapmış oldukları bilinmektedir ki, geride bir emniyet oluşturma fikirlerinin olabileceği düşünülmektedir.⁵⁰ İgor, Bizanslılara karşı 944 yılında yapacağı seferde ordusunda birçok kabile bulundurmıştır. Bunlar Varegler, Slavlar, Kiriviçler, Tiverstler, Peçeneklerdir.⁵¹ Peçeneklerin, Ruslar ile ilk ilişkilerinde bir çatışmanın olmadığı görülmektedir hatta Rusların ordusunda yardımcı kuvvet olarak görev yaptıkları bilinmektedir. Knez İgor'un 946 yılında ölümünden sonraki

⁴² D.S. Lihaçeva, B. A. Romanova, *Povesti Vremennih Let (Geçmiş Yılların Hikayesi)*, Moskova-Leningrad 1950, s. 31-32; Yücel, *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*, s. 36; Orkun, *age*, s. 12; Taşağıl, *Kök Tengri'nin Çocukları*, s. 289.

⁴³ Knez İgor, Rurik' in oğludur. 33 yıl (912-945) hüküm sürmüştür.

⁴⁴ George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 245.

⁴⁵ Sezgin Güçlüay, Fatma Çapan, "Peçenek-Bizans Siyasi İlişkileri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.192, İstanbul 2011, s. 126.

⁴⁶ Mualla Uydu Yücel, "Kuman-Kıpçaklar", *Ortak Türk Tarihi*, C.2, Edt. Bilgehan Atsız Gökdag, Osman Karatay, vd., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2019, s. 429.

⁴⁷ Kurat, *Peçenek Tarihi*, s.111-112.

⁴⁸ Roma İmparatorluğunda halk meclisi dâhilinde en yetkin sınıf olan gens' lere mensup kişileri tanımlayan kavramdır.

⁴⁹ Ostrogorsky, *age*, s. 111.

⁵⁰ Orkun, *age*, s. 12

⁵¹ Sergey Solovyev, *İstoriya Rossii c Drevnih Vremen*, Kniqa I-V, Moskova 1838-1844, s. 124; Kurat, *Peçenekler*, s. 88; Yücel, *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*, s. 36; Taşağıl, *Kök Tengri'nin Çocukları*, s. 286; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötügen Yayınları, İstanbul 2013, s. 175.

22 yıl boyunca yıllıklarda Peçeneklere dair herhangi bir bilginin olmaması muhtemelen ilişkilerinin bu dönemde iyi olduğunun bir göstergesi olabilir.⁵²

Peçeneklerin, Tın, Kuban, Orta-Aşağı Özi, Kırım ve Tuna'yı da içine alan Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlara geldiklerinde ilk işleri sınırdaş oldukları devletlerle siyasî ilişkiler kurmak olmuştur. Bu amaçla bu sırada bölgenin en etkili ve önemli devleti olma yolunda emin adımlarla ilerleyen Kiev Knezliği ile sıkı ilişkiler kurma yoluna gitmişlerdir. Bölgede kendisine etkili bir güç ve konum oluşturmaya çalışan Peçenekler ile Kiev Rusyası arasında, siyasî ve ticarî yönden birtakım ilişkiler kurulmuştur. Peçenekler ile Ruslar arasında 900'lerde başlayıp 1036'ya kadar devam eden yaklaşık 130 yıllık komşuluk ilişkilerine ait yegâne bilgileri Rus Yıllıklarından öğreniyoruz. Rus Yıllıklarında Peçeneklere ait ilk kayıt tarih olarak 915 yılına âittir. Yaklaşık 121 yıl içinde 11 Peçenek akımından bahsedilmiştir.

Daha önce de bahsedildiği üzere Rus knezleri ile Peçeneklerin, askeri orduda görev aldıkları ve ticaret yaptıkları ifade edilmiştir. Bu konu ile ilgili Konstantinos'un vermiş olduğu malumatlar oldukça önemlidir. Konstantinos; Peçenek ve Rus knezlerinin komşu olduklarını ve birbiriyle iyi ilişkiler içerisinde olmadıkları zaman, bilhassa Peçeneklerin devamlı Rusya'ya akınlar düzenlediklerini ve bu düzenledikleri akınlarda zarar vermiş olduklarını ifade etmiş ve sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

“Ruslar, Peçeneklerle barışı muhafaza etme konusunda çok istekliydi. Bu Rusların onlardan, kendilerine daha rahat ve gönencli⁵³ bir hayat sağlayan sığır, at ve koyun aldıkları içindir; çünkü bu adı geçen hayvanlardan hiçbiri Ruslarda bulunmaz. Bundan başka Ruslar, Peçeneklerle barış içinde olmadıkları zaman sınırlarının dışında savaş yapamazlardı. Çünkü evlerinden uzakta iken bunlar, gelip mallarını tahrip edip tecavüz edebilirler. Bu yüzden, Ruslar hem onlardan gelecek zarardan kaçınmak hem de bu halkın gücünden çekindikleri için onlarla ittifak kurup desteklerini almakta daima isteklidirler. Böylece hem düşmanlıklarını bertaraf edecekler hem de yardımlarından faydalanmış olacaklardır. Ruslar, Peçeneklerle barış içinde olmazlarsa Romalıların, İmparatorluk şehrine ne savaş ne de ticaret amaçlı gelebilirler, Çünkü Ruslar gemileri ile nehrin barajlarına geldiklerinde, gemilerini omuzlarında taşıyamazlarsa o vakit Peçenek halkı onların üzerine üşüşür ve aynı anda iki işi yapamayacaklarından dolayı Ruslar kolaylıkla yağmalanırlar ve parça parça edilirlerdi.”⁵⁴

Konstantinos'un vermiş olduğu malumatlardan da anlaşılacağı üzere Peçenekler ile Rusların komşu oldukları ve daima iyi bir ilişkilerinin olması yönünde çaba sarf ettikleri aksi takdirde Peçeneklerin, Rus sınırlarına akınlar düzenleyerek büyük zararlar verebilecekleri hususunda endişe duydukları bilinmektedir. Ayrıca Rusların barış içinde olmaktan başka, sınırlara akınlarda bulunma cesaretlerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Esasında bu ilişkinin temelinde, Özi bölgesi vardır. Çünkü bölge ticari açıdan çok ehemmiyete sahiptir. Şöyle ki, ticaretin yapılmış olduğu güzergâhın en önemli yeri Özi bölgesindedir. Peçeneklerle arasının kötü olması demek, buradan geçenken olası bir Peçenek hücumunun olması onların hep endişe içinde yaşamasına sebep olmuştur. Böyle bir durumun olması ticaretlerine de sekte vurmak demektir. Konstantinos kayıtlarında Peçeneklerin hangi bölgelerde Ruslara saldıracaklarını de ifade etmektedir:

“Rusların; Rusya'dan, İstanbul'a kayık (Monokhila) ile gelişlerine dair⁵⁵: Dış Rusya' dan⁵⁶ İstanbul' a inen “Monokhila” lar⁵⁷, Rusya knezi İgor' un oğlu olan Svyatoslav' ın tahta oturmuş olduğu Novgorod' dan, diğerleri ise Smolensk⁵⁸ şehrinden, Teliutza (Lübeç), Çerginov' dan ve Vişgorad' dandır⁵⁹. Tüm bunlar Dnyeper Nehri üzerinden gelir ve Sambatas⁶⁰ olarak da adlandırılan Kiev şehrinde toplanırlar. Onlara vergi veren Slavlardan Kriviçler⁶¹ ve Lenzanenler⁶² ve Slav bölgelerinin arta kalanı,⁶³ monokhilaları kendi

⁵² Akdes Nimet Kurat, *Başlangıçtan 1917' ye Kadar Rusya Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s. 49; Mualla Uydu Yücel, *Türkistan'dan Tuna' ya Peçenekler*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2020, s. 128.

⁵³ Refah ve varlık içinde yaşayan toplum anlamına gelmektedir.

⁵⁴ Constantine Porphyrogenitus, *De administrando Imperio*, Edt. G.G. Litavrina, A.P. Novoseltseva, Moskova Nauka 1989, s. 37-39.

⁵⁵ Konstantin'in eserinde yer alan kayıta Kiev şehrinden, İstanbul'a kadar olan ticaret yolu üzerindeki yerler sayılarak özellikle aşağı Dnyeper bölgesinde hücumlara karşı yapılmış setler sıralanmıştır. Adı geçen bir sıra şehir Baltık Denizi ve su yolları Novgorod-Kiev bölümüne serpilmektedir.

⁵⁶ Mualla Uydu Yücel'in de ifade etmiş olduğu üzere Dış Rusya'nın neresi olduğu hususunda iki görüş mevcuttur: İlki, Kiev dışında ve Kiev'e vergi ödeyen tüm Slav bölgeleri; ikincisi ise, sadece Novgorod şehri ve etrafı olduğudur.

⁵⁷ İçi oyulmuş, basit ağaç gövdeli kanolardır (her iki ucu sivri, düz dipli, hafif ve elde taşınabilen teknelerdir). Ruslar bu kanoları Bizans' a karşı savaşlarında kullanmışlardır.

⁵⁸ Dnyeper, Batı Dvina, Lovat ve Volga arasındaki akım havzasındadır.

⁵⁹ Dnyeper Nehri'nin sağ sahillerinde, Kiev şehrinden 20 km. üst akıma doğru yerleşir.

⁶⁰ Mualla Uydu Yücel'in de ifade etmiş olduğu üzere genel görüşün eski Kiev şehri olduğu yönündedir.

⁶¹ Çok eski Slav kabilelerinden birisini teşkil etmektedir.

⁶² Volnya'daki Lutsk şehrinde yaşayanları kastetmektedir.

Dağları'nda⁶⁴ kışın keserler ve hazırlar, bahar yaklaşip buzlar eridiğinde, bunları yakındaki göllere taşırlar. Bu göller Dnyeper Nehri ile bağlantılı olduklarından⁶⁵, oradan bu nehre doğru ilerleyip, Kiev'e gelirler ve gemileri tamamlamak üzere kıyıya çekerler ve Ruslara satarlar. Ruslar, sadece bu tekneleri alırlar; kürekler, iskamozlar ve eski monokhilalarından söktükleri diğer parçalarla teçhiz ederler ve böylece hazır duruma getirirler. Haziran ayında, Dnyeper Nehri üzerinde, harekete geçerler ve Ruslara vergi veren bir kent olan Vitiçev'e⁶⁶ gelirler ve orada iki veya üç gün boyunca toplanırlar ve bütün monokhilalar bir araya geldikten sonra yola çıkıp, bu bahsetmiş olduğumuz Dnyeper Nehri'nden aşağı doğru inerler. İlk olarak, Rusça ve Slavcada "Uyuma!" manasına gelen, Essoupi adlı, bende bent' de gelirler bendin kendisi çevgen sahasının genişliği kadar dardır; ortasında ada gibi duran yüksek kayalıklar köklenmiştir. Sular bunlara doğru gelir ve yukarı doğru kayınarak, oradan güçlü ve müthiş bir gürültüyle diğer tarafa sıçrar. Bu yüzden Ruslar, bunların arasında geçerek gitme tehlikesini göze alamazlar; ancak adamlarını kuru toprağa çıkartarak, eşyaların geri kalanını güvertede bırakırlar ve ırmağın sahiline sığınurlar. Aynı şekilde, Slavcada, "bent gürültüsü" manasına gelen, Gelandri adlı üçüncü bir bendi, sonra da pelikanlar bu bendin taşlarında, yuva yaptıkları için Rusçada Aeifor, Slavcada Neasit adlanan büyük bir bent olan dördüncüsünü geçerler. Bu bentte, hepsi gemilerinin pruvalarını⁶⁷ karaya çekerler; onları korumakla görevlendirilenler ayrılırlar ve giderler, bu adamlar her an tetikte Peçenekleri gözlerler... Oradan, "küçük bent" manasında Rusçada Stroukoun, Slavcada Naprezi adlanan yedinci bende yelken açarlar. Burasını, Kersonluların Rusya' ya ve Peçeneklerin Kerson' a geçtikleri Vrar sığılığında yürüyerek geçerler; bu sığılık, hippodrome⁶⁸ kadar enlidir, uzunluğun ok menzili kadardır, akıntı ise kaya gibi serttir ve kaplamayı parçalar. Peçeneklerin, gelip Rusya' ya saldırdıkları yer de işte burasıdır. Burasını kat ettikten sonra Aziz Gregorius⁶⁹ adlı adaya varırlar, bu adada kurbanlarını sunarlar, çünkü dev bir meşe ağacı vardır ve canlı horoz kurban ederler... Bu adadan itibaren Ruslar, Selinas⁷⁰ ırmağına varıncaya kadar Peçeneklerden korkmazlar... Selinas ırmağını geçinceye kadar Peçenekler, onları adım adım izlerler. Deniz bir monokhilayı sahile fırlatırsa, (Rusların) hepsi, Peçeneklere birleşik bir muhalefet sunmak amacıyla karaya çıkarlar. Selinas' tan sonra kimseden korkmazlar; fakat Bulgaristan sınırına girerken, Tuna' nın ağzına gelirler. Tuna' dan Konopas 'a⁷¹, Konopas' tan Konstantia' ya⁷², Konstantia' dan Varna (Varnas) ırmağına ve Varna' dan Ditzina⁷³ ırmağına ilerlerler ki, hepsi de Bulgar arazisidir. Ditzina' dan, Mesembria⁷⁴ bölgesine varırlar ve orada böylece zahmet, korku zorluk ve tehlikeyle dolu yolculukları sona erer."⁷⁵

Yukarıda Konstantinos'un vermiş olduğu bilgilerden anlaşılacağı üzere; Dnyeper Nehri'nin yedinci kayalığını oluşturan Porog ki, İskandinavya dilinde (yani İsveç) Strukun ve Slavca Naprezi adı ile bilinmektedir. Bu bölgeden geçtikten sonra Kariros adı ile bilinen geçide gelinmektedir. Bu geçidin genişliği, Hipodrom genişliğindedir. Rusya, sınırlarından dönen, Korsunlular ile Korsuna giden Peçenekler, Dnyeper Nehri'ne bu geçit vasıtasıyla ulaşmışlardır. Peçenekler, özellikle bu yerde Ruslara karşı saldırmışlardır. Genellikle, Dnyeper Nehri'nin bitimine kadar ve Karadeniz sahiline çıktıktan sonra, Ruslar için Peçenek tehlikesi devam etmektedir. Ancak Selina Nehri'ne varınca Ruslar, Peçenek tehlikesinden kurtulmuş olmaktadır. Konstantinos'un da vermiş olduğu bilgiler de göz önünde bulundurulduğunda; Rusların bu dönemdeki siyasi ve ticari durumları, Peçenek kabilesi ile arasındaki ilişkinin iyi veya kötü olmasına bağlı olduğu çok açık bilinmektedir. Nitekim Kiev knezleri de bu durumdan endişe ettikleri için onlarla iyi geçinmeye çalışmışlardır.⁷⁶

3. Rus Knezi Svyatoslav Döneminde Peçenek- Rus Münasebetleri

Knez İgor döneminden sonra; Svyatoslav' ın, başa gelmesiyle Peçenek ilişkilerinde bozulmalar olduğu görülmektedir. Şöyle ki; Svyatoslav Kiev şehrinde kalmak istememiş ve ordusunu da alarak yabancı sınırlara doğru hareket etmiştir.⁷⁷ Svyatoslav'ın ilk seferi Oka Nehri'nin civarında yaşayan ve Hazarlara vergi veren

⁶³ Terim, Balkan sınırlarının Slavlar tarafından ele geçirdikleri yerleri ifade etmektedir. Bahsetmiş olduğumuz bu sınırlar; Tuna sahilinin sağ kısımları, Trakya ve Makedonya' dır.

⁶⁴ Bu ismin tam olarak ifade edilmesine de bizce burasının Valdei Tepeleri, Oka Ormanı yaylası, İtil, Dnyeper ve Batı Dvina tarafından sınırları belirlenen üst bölgesidir.

⁶⁵ Mualla Uydu Yücel' in de bahsetmiş olduğu üzere, bu ifadenin yanlış olabileceği kanaatindeyiz. Çünkü Dnyeper Nehri için herhangi bir göl bağlanmak söz konusu değildir.

⁶⁶ Dnyeper üzerinde Kiev' den 60 km. aşağı akımda yer almaktadır. Peçenek bozkır saçağındaki son Rus istihkâmı olduğu için stratejik öneme sahiptir.

⁶⁷ Geminin baş bölümüne denir.

⁶⁸ Son kazı araştırmalarında ortaya çıkarılan sonuçlara göre; hippodromenin eni oturma alanları dâhil olmak üzere 117,5 m. olarak tespit edilmiştir.

⁶⁹ Dnyeper üzerinde Kiçkas sığılığının hemen altında bulunan Hortitsa adasıdır.

⁷⁰ Tuna Nehri'nin kollarından birini teşkil eder.

⁷¹ Konopa, Kuzey Dobruca sahil bölgesinde, Köstence'nin kuzeyinde dönemin en önemli Bulgar limanlarından birisini teşkil etmektedir.

⁷² Köstence adı ile bilinen bölgedir.

⁷³ Günümüzdeki adı ile bilinen Kamçıya Nehri' dir.

⁷⁴ Burgaz Körfezi'nin kuzey çıkışına doğru, enine, burnuna gelmeden evvel ki çok eski yerdir. Günümüzde, bu bölgeye eski isminin bozması olarak Nesebir olarak adlandırılmaktadır.

⁷⁵ Yücel, *Peçenek Türkleri*, Titiz Yayınları, İstanbul 2011, s. 89-90; Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, s. 45,47,49,51,143.

⁷⁶ Yücel, *Peçenek Türkleri*, s. 91-92.

⁷⁷ Yücel, "Peçenekler", s. 472.

Krivıç adlı, Slav kabilesi üzerine olmuştur. Şunu belirtmek gerekir ki, bu kabilenin savaşı bir özelliği olmadığı için, kolay bir şekilde teslim oldukları bilinmektedir.⁷⁸ Buradan da hareketle; Svyatoslav, Don Nehri boyunca ilerleyerek, Hazarların daha evvel yani 830 yılında Bizans mühendislerince yapılan Sarkel adındaki kaleyi ele geçirmiştir.⁷⁹ Bu hadise Rus yıllıklarında da geçmektedir. Kayıtlara göre; 965 de vuku bulmuş ve tahmin edildiği üzere, başka şehirleri de ele geçirmiş oldukları muhtemeldir.⁸⁰

Hazarların hâkimiyetinde bulunan Sarkel Kalesi'nin, kolay bir şekilde alınmasının nedeni; Peçeneklerin, 860 yılından itibaren İtil Nehri'ni geçmeleri ve Deşt-i Kıpçak bölgesine ulaşmaları neticesinde, Hazarların bu kaleyi ihmal etmiş olmaları ile açıklanabilir. Peçenek saldırılarından, Hazarlar endişe duymamış, çünkü buraya olası bir saldırıda kalenin hemen yanında savunacak güçler bulundurmışlardır. Daha önce de Peçenek-Hazar ilişkilerinden bahsedildiği üzere Uzların, Hazarlarla bir olup, Peçenekleri eski yurtlarından çıkardıkları ifade edilmiştir. Bahsi geçen kalenin yanı başında duran güçlerinin ise Uzlardan meydana geldiği bilinmektedir. 965 yılına gelindiğinde ise, Hazarların eski güçlerinin kalmadığı da açık bir şekilde görülmektedir. Peçeneklerin, ticari açıdan önemli olan Azak sahillerine saldırmasının, Hazarların zayıf düşmesine çok büyük etki etmiş olabileceği düşünülmektedir. Bilhassa, Hazarların içten de zayıflamış olması etkenlerden biri olmuştur. Hazar uruklarından olan Kabar, asil kitleden ayrılarak Macarlara katılmıştır. Bundan dolayıdır ki, Hazarlar 965 yılında Svyatoslav'ın saldırıları karşısında olduğu gibi 969 yılında da, diğer bir Rus kitlesi karşısında çok zayıf düşmüştür.⁸¹ Esasen Svyatoslav'ın bu sefer esnasında Ten Nehri'ni geçerek, Azak Denizi sahil bölgesi yakınlarında yaşayan Çerkeslere ve Alanlara karşı da savaşmış olduğu bilinmektedir.⁸²

Svyatoslav'ın başa gelmesi, Peçenekler ile Ruslar arasındaki ilişkilerin bozulmasına sebep olmuş ve mücadeleler yeniden başlamıştır. Mücadelelerde bilhassa bu dönemde Balkan coğrafyasında meydana gelen şiddetli çatışmalar da önemli bir faktör olmuştur. Balkanlarda yaşayan Bulgarların, Bizans sınırlarına saldırımları neticesinde Bizans İmparatoru Nikifor Fokasın, Rus knezi Svyatoslav'dan yardım istemesi üzerine knez imdadına yetişmiştir. Burada mühim olan esas hadise, Svyatoslav'ın yanında Peçeneklerin de savaşa iştirak etmiş olmalarıdır. Svyatoslav, 967 yılının Ağustos ayında, önceden "Noviodumum" adı ile bilinen ve günümüzde İsakçı şehri ile adlandırılan mevkiden geçerek, Tuna'ya ulaşmış ve Bulgar sınırlarına girmiştir. Burada Peçeneklerin de iştirak etmesi belki de Svyatoslav'ın, Tuna boylarına gidebilmesinde önemli rol oynamış olabileceği tahmin edilmektedir. Burada bulunan Peçeneklerin, sayısının da az olması çok büyük ihtimaldir. Svyatoslav, Tuna boyuna geldikten sonra Peçeneklerle beraber Bulgarlara karşı savaş başlatmış ve 967 Ağustos'ta, önceden Bulgar Hanı Asparuh'un oturduğu Pereyeslavlı'ı ele geçirmiştir.⁸³

Esasında Rus knezinin, Bizans İmparatoru'na yardım etme gayesiyle değil de burayı almak için yapmış olduğu aşikârdır. Burada hükümranlık kurma gayesi vardır. Tam bu sırada, Kiev civarında Peçeneklerin faaliyete geçmiş oldukları bilinmektedir. Burada, Bulgarlar ile Peçenekler arasında bir anlaşma zuhura geldiği ifade edilse de kesin değildir. Rus yıllıklarında, Svyatoslav'ın, Bulgar sınırında bulunduğu sırada Peçeneklerin, Kiev şehrine saldırımları hakkında bilgi verilmektedir.⁸⁴ Buna göre;

"968 senesi; Peçenekler, Rus yurduna ilk defa geldiler. Bu zaman Svyatoslav, Pereyeslavlı'da bulunmaktaydı. Knez'in annesi Olga ve oğulları, Yarapolk, Oleg ve Vladimir'i Kiev şehrinde kapamışlardı. Peçenekler büyük kuvvetlerle şehri muhasara altına almışlar, haddi hesabı olmayan bu kitle, Kiev şehrinin etrafında durmaktaydı. Kiev şehrinde ne çıkmak ne de içeriye bir haber göndermek bile mümkün olmamış, insanlar aklıktan ve susuzluktan yorgun düşmüşlerdir. Bu duruma daha fazla dayanmak istemeyen, Dnyeper'in diğer tarafındaki sakinler toplanıp, kayıklara binerek Dnyeper'in karşı kıyısına geçmişler ve kayıklardan inmek için hazırlanmışlarsa da bunu başaramamışlardır. Halk, Peçeneklerin şehirde bulunan kuvvetlerini görünce birbirlerine: "Bizim aramızda o tarafa geçerek, eğer yarın sabaha kadar şehrin önlerine gelmezlerse Peçeneklere teslim olacağımızı söyleyecek birisi yok mu?" diye sormaya başlamışlardır. Bu soruları duyan bir genç, "Ben gideceğim" diyerek izin almış ve atının dizginlerini tutarak şehirden çıkmıştır. Kievli genç, Peçeneklerin konakladıkları yerin arasından koşarak geçerken onlara Peçenekçe "benim atımı gördünüz mü?" diye sormuş, onlar da onu kendilerinden biri zannetmişlerdir. O Dnyeper Nehrine yaklaştığında elbiselerini çıkarıp, yüzerek karşıya geçmiştir. Bunu gören Peçenekler, onun arkasından koşup ok atmışlarsa da hiçbir şey yapamamışlardır. Onun kendi tarafına geçtiğini gören kıyıdakiler, kayıkla alarak drujinanın (askerlerin) bulunduğu yere götürmüşlerdir. Gencin oradakilere: "eğer yarın şehre gitmezseniz, insanlar Peçeneklere teslim olacaklar" demesi üzerine voyvoda Pretiç: "Yarın sabah, kayıkla giderek şehirde mahsur kalan knez'in annesi ile çocuklarını kurtarıp bu taraftaki sahile getireceğiz. Eğer bunu yapmazsak, Svyatoslav bizi öldürür" demiştir. Sabah erkenden şafak sökerken, kayıklara binip, borazan ve trampet

⁷⁸ Kurat, *Peçenekler*, s. 90-91.

⁷⁹ M.İ. Artamonov, *Hazar Tarihi: Türkler, Yahudiler, Ruslar*, çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2004, s. 23.

⁸⁰ *Povest Vremennih Let*, s. 47.

⁸¹ Kurat, *Peçenekler*, s. 90-91.

⁸² Yücel, *Peçenek Türkleri*, s. 94.

⁸³ *Povest Vremennih Let*, s. 47; Yücel, "Peçenekler", s. 472.

⁸⁴ Kurat, *Peçenekler*, s. 92.

çalarak insanları şehre çağırmaları ile insanlar bağırmağa başlamışlardır. Bu bağırışmaları duyan Peçenekler, knez'in geldiğini düşünerek bölgeden uzaklaşmışlardır. Karşıda bulunan askerler, kayıkları ile Kiev sahiline yanaşmışlar, Olga ile torunlarını şehirden kaçırmışlardır. Peçenek başbuğu bunu göreyek tek başına Voyvoda Pretiç' in yanına gidip, "Sen knez misin?" diye sormuştur. Voyvoda Pretiç ise, "hayır onun adamıyım ve ön Kıta'sıyım; arkamdan knez haddi hesabı olmayan büyük bir ordu ile gelmektedir" demişti. Bunun üzerine, Peçenek başbuğu korkmuş, Pretiç'e dostluk teklifinde bulunmuştu. Pretiç de bunu kabul edince, birbirlerine ellerini uzatmışlardı. Peçenek başbuğu, Pretiç'e; at, kılıç ve ok hediye etmiş; Pretiç de zırh, kalkan ve büyük bir kılıçla karşılık vermişti. Peçenekler, şehrin yanından çekilmişler, ama atlara su vermek olanaklı değildi: Çünkü Lebedi (bir ırmak) üzerinde bulunuyordu. Bu durum karşısında Kiev halkı, Svyatoslav'a adam göndererek: "Knez sen başkalarının arazisini ele geçirmek istiyorsun, ancak kendi devletini korumuyorsun: az daha şehri, anneni ve çocuklarını Peçenekler ele geçireceklerdi. Ve iş böyle devam ederse onlar şehri, anneni ve çocuklarını alacaklardır; onlara hiç acımayor musun?" Svyatoslav bu sözler üzerine atına binerek, Kiev' e hareket etmiş ve Peçenekleri şehrin yanından kovmuş ve güvenliği sağlayarak barışı gerçekleştirmiştir."⁸⁵

Yıllıkların vermiş olduğu bilgiler; Peçeneklerin, Kiev şehrini muhasara altına aldıklarını doğrulamaktadır. Peçeneklerin, geri çekilmelerinin asıl nedeni ise muhasara aletlerinden yoksun olmalarıdır. Burada iki şey dikkat çekmektedir. İlki; Kiev ahali arasında Peçenekçe konuşanlar, ikincisi ise Peçenek başbuğu ile voyvodanın birbirlerine vermiş olduğu karakteristik hediyelerdir. Bu da her iki milletin birbirine karşı olan durumlarını açık bir şekilde göstermektedir.⁸⁶ Peçeneklerin, oluşturmuş olduğu tehdidi şimdilik ortadan kaldıran Svyatoslav, Kiev'de çok kalmamış 969 yılının yaz aylarında yeniden Tuna'ya hareket etmiştir. Burada kısa bir zaman içinde Bulgar hanı Boris'i, Pereyeslavlı şehrinde esir alarak 970 yılında Trakya' ya kadar uzanmıştır. Svyatoslav'ın burada kalması, Bizans için bir tehdit oluşturmuştur. Bu yüzden, 969 yılında tahta geçen Tzimisces, kuvvetli bir orduyla Rus knezi Svyatoslav' a karşı hareket etmiş ve onu mağlup etmeyi başarmıştır. Burada Svyatoslav, İmparatora teslim olmak zorunda kalmış ve Bulgaristan sınırlarından çekilmek, bir daha Balkan coğrafyasına gelmemek, Bizans'ın korsun bölgesine saldırıda bulunmamak ve tam tersi düşmanlarına karşı yapacağı müdafaada Bizans'a destek vermek gibi şartlarını kabul eden bir anlaşma imzalamışlardır. Bizans İmparatoru, anlaşmanın akabinde, aklıktan yorgun düşen Rus askerlerine yiyecek vererek, bunların daha önceki ticaret imtiyazlarını yeniden onaylamıştır.⁸⁷ Svyatoslav, kendisini mağlup eden İmparatorla buluşma yaptıktan sonra ülkesine dönmüştür. Bu hadise yıllıklarda şu şekilde ifade edilmektedir:

"971 sene: Svyatoslav, bu esnada Derester (Silistre)'de bulunan Bizans İmparatoru Joann Tzimisces (969-976)'e, bir elçi göndererek şöyle dedi: "Seninle aramda güçlü bir barış ve dostluk istiyorum". İmparator bunları duyunca çok sevindi ve Svyatoslav'a öncekinden daha fazla hediyeler gönderdi. Svyatoslav, hediyeleri kabul etti ve drujinası (askeri) ile beraber şöyle düşündü: "Eğer İmparator'la barış anlaşması yapmazsak, imparator o zaman bizim az olduğumuzu öğrenecek ve bizim şehrimize gidip yerleşecektir. Rus sınırları uzaklarda kaldı ve Peçenekler ile savaşıyoruz. Bu zamanda bize kim yardım eder? İmparator ile barış anlaşması yapalım; onlar bize vergi vereceklerini taahhüt ettiler ki, bu da bize yeter. Eğer, bize verecekleri verginin miktarını değiştirirlerse, Rusya'dan asker toplayarak, tekrar Çargrad'a⁸⁸ gideriz". Bu sözler, drujinanın hoşuna gitti ve en iyi askerlerini Çargrad'a gönderdiler. Onlar Silistre'ye geldikleri zaman imparatora, onların geldiklerini haber verdiler. Bir sonraki gün, İmparator onları yanına çağırıp ve şöyle dedi: "Rus elçileri konuşunuz". Onlarda konuşmaya başladılar: "Bizim knezimiz şöyle diyor: "Bizans İmparatoru ile gelecek yıllarda da devam edecek güçlü bir sevgi istiyorum". İmparator bunun üzerine yazıcılara dönerek Svyatoslav'ın bütün şartlarını yazmalarını emretti."⁸⁹

Kaynakların ifade etmiş olduğu üzere, yapılan anlaşmanın akabinde, 970 yılında Knez Svyatoslav, Silistre bölgesinde bulunurken, büyük bir ordu ile Roma papazının bulunduğu bölgeye doğru hareket etmiştir. Svyatoslav, Roma papazını yanına alarak saygı değer unvanlar vermiştir ve kendisini Peçenekler gelinceye kadar yanında tuttuğu bilinmektedir. Ancak onların Peçenekleri beklerken aklıktan yorgun düştikleri ve öldükleri ifade edilmiştir.⁹⁰

Knez Svyatoslav'ın, Bizans ile yapmış olduğu savaş ve akabinde yaptıkları anlaşmadan sonra, Bizans İmparatoru Tzimisces'e başvurarak yurduna dönerken, Peçeneklerin kendisine hücum etmesinden endişe duyduğu için ondan yardım isteyerek, Peçeneklerin olası bir saldırısına engel olmasını istemiştir. İmparator Tzimisces' in de bunun üzerine, Peçeneklere bir elçi göndererek, onlardan Tuna'yı geçerek hücum etmemelerini ve Knez Svyatoslav'ın sınırlarından serbest bir şekilde geçebileceklerini söylediği bilinmektedir. Peçenekler

⁸⁵ *Povesti Vremennih Let*, s. 47-48; Solovyev, *age*, s. 142-144; Kurat, *Peçenekler*, s. 92-93; Yücel, *Peçenek Türkleri*, s. 101-103.

⁸⁶ Kurat, *Peçenekler*, s. 94.

⁸⁷ Kurat, *Peçenekler*, s.125.

⁸⁸ Slavlar tarafından İstanbul' a verilen addır.

⁸⁹ *Povesti Vremennih Let*, s. 52; Yücel, *Peçenek Türkleri*, s. 97-98.

⁹⁰ Yücel, *Peçenek Türkleri*, s. 98.

gelen elçilere cevap olarak, imparatorla müttefik olduklarını ve bundan dolayı da Tuna'yı geçmelerine izin vermeyeceklerini bildirmişlerdir. Kaynaklardan edinilen bilgilere göre; Svyatoslav ve kuvvetleri 971 yılında kayıklara binerek, Dnyeper Nehri'nin kayalık ve şelalelerinden biri olan Dneprovskie Porog (Sarp Dağlar) olarak bilinen yere gitmişlerdir. Bu esnada, Kievli Voyvoda olan Sveneld' in oğlu Knez Svyatoslav'ı şu sözlerle uyardığı bilinmektedir: “Çayın etrafını atlarla dolaş, çünkü çayın dibindeki kayalıklarda Peçenekler duruyorlar”. Voyvoda Sveneld' in uyarılarına rağmen, Knez Svyatoslav babasını dinlememiştir. Bu esnada Preyeslav halkının, Peçeneklere haber göndererek şu sözleri söyledikleri bilinmektedir: “Sizin önünüzden, Svyatoslav küçük bir kuvvetle Rusya sınırlarına, Bizans'tan almış olduğu sayısız esir ve ganimetle geliyor.”⁹¹

Bu haber üzerine Peçenekler, hızlı bir şekilde hareket ederek bahsi geçen kayalıklara gelmişlerdir. Bu esnada, Knez Svyatoslav da askerleriyle kayalık olan bu bölgeye gelmiş ve buranın çok dar, geçilebilecek gibi bir yer olmadığını görmüştür. Svyatoslav Peçeneklerin de kendilerini kuşatmasıyla beraber, askerleri ile Dnyeper Nehri'nin yukarı kısmında yer alan “Belobereje” de kalıp, kışı burada geçirdikleri bilinmektedir. Fakat uzun süren kış mevsiminde, yiyeceklerinin kalmamasına ve büyük bir açlık baş göstermesine rağmen sonunda bahar ayı gelmiştir.⁹² Svyatoslav, Dnyeper Nehri'nin kayalıklarını geçip Kiev şehrine ulaşabilmek için 972 yılı ilkbahar aylarında harekete geçmiş, ancak Peçenekler, hemen Svyatoslav'ın ordusunun etrafını kuşatmışlar ve hepsini de kılıçtan geçirmişlerdir. Ölenler arasında Svyatoslav'ın da yer aldığı bilinmektedir.⁹³ Yıllıkların vermiş olduğu bilgilere göre; Peçenek başbuğu olan Küre'nin Svyatoslav'ın kafatasından bir kadeh yaptırdığı ifade edilmektedir:

“Sene 972: Bahar ayı geldi ve Svyatoslav kuvveti ile nehirdeki kayalıkların arasına geldiği vakit, Peçenek başbuğu Kurya (Küre), onlara saldırdı. Peçenekler, Svyatoslav'ı öldürdüler. Onun başını alarak, kafatasından kâse yaptılar ve daha sonra onu altın ile kaplayarak içki içtiler. Voyvoda Sveneld, Kiev'e Svyatoslav'ın oğlu, Yarapolk'un yanına ulaştı. Svyatoslav 28 yıl knezlik yaptı.”⁹⁴

Yıllıkların vermiş olduğu bilgilere göre; Peçeneklerin, Svyatoslav ve askerlerine saldırımları, Bizanslıların teşviki ile olduğu ifade edilmektedir. Esasen Peçenek başbuğu Küre'nin, bu saldırıda veya daha öncesinde yanında, Bizans İmparatorunun elçisi Philotheus Euchaita'nın bulunmuş olduğu bu malumatı doğrulamaktadır. Elçi, Bizans ile Peçenek arasında bir barış anlaşması yapmıştır. Yapılan bu barış anlaşması gereği, Peçenekler; Bizans'a, Tuna'yı geçmeyecekleri sözünü vermişlerdir. Elçi bunun üzerine Peçeneklerden imparator adına, Svyatoslav'a Peçenek sınırlarından geçme imkânını vermelerini rica etmişse de Peçeneklerden bazı kesimin bunu kabul etmediği bilinmektedir.⁹⁵

4. Rus Knezi Svyatoslav'ın Ölümünden Sonra Başlayan İç Mücadeleler ve Bu mücadelede Peçeneklerin Rolü

Knez Svyatoslav'ın, meşru karısından iki oğlu olduğu ve bunların adlarının Yarapolk ve Oleg olduğu bilinmektedir. Bu çocuklarından başka; Olga'nın cariyelerinden biri olan “Maliuşa” adında, Lübeçli bir Slav kökenli kadından da oğlu Vladimir dünyaya gelmiştir.⁹⁶ Kardeşleri olan Yarapolk ve Oleg'in, Vladimir'i önemsemedikleri bilinmektedir. Bu durumdan çok etkilenmiş olan Vladimir, babası Svyatoslav tarafından kendisine karşı beslemiş olduğu muhabbetle teselli olmuştur. Svyatoslav, annesi Olga'nın ölümünden sonra Tuna sahillerinde, yeni bir Rus Devleti oluşturma gayesiyle ikinci defa olarak, Rusya'dan ayrılırken, Svyatoslav Rus topraklarını oğulları arasında paylaştırmıştır. Buna göre; Yarapolk Kiev, Oleg Drevlian, Vladimir ise Novgorod Knezi olmuşlardır. Svyatoslav öldüğünde, muhtemelen 30 veya 31 yaşlarında olduğu dikkate alındığında; bu tarihlerde en büyük oğlu 15 yaşında olabileceği düşünülmektedir. Svyatoslav'ın ölümüyle başlayan kardeşler arasındaki mücadele de Kiev knezi Yarapolk, bütün topraklara hükmetme ve tek başına idare etme gayesiyle kardeşlerini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Bu mücadele tam 3 yıl sürmüştür. Bu mücadelenin sonucunda, Oleg'in mağlup olduğu ve Bruçay⁹⁷ şehrine giderken Bruş çayında boğulduğu bilinmektedir.⁹⁸ Aynı duruma düşmekten korkan Vladimir'in ise, dayısı Dobrinya⁹⁹ ile beraber İsveç'e kaçtıkları bilinmektedir.¹⁰⁰

⁹¹ Kurat, *Peçenekler*, s. 96-97; Yücel, *Peçenek Türkleri*, s. 99.

⁹² Uydu Yücel, *Peçenek Türkleri*, s. 98-99; *Povest Vremennih Let*, s. 53.

⁹³ Fuat Tuğay, *Rusya Tarihi*, Fazilet Matbaası, İstanbul 1948, s. 97; Petr Golubovsky, *Peçeneği, Torki i Polovtsi Do Naşestviya Tatar*, Moskova Veçe, 2011, s. 58; Vladimir Markov, *Türkskiy Sled v İstorii Ukraini X-XVII Asır*, Petersburg 2016, s. 50; Kurat, *Peçenekler*, s. 96.

⁹⁴ Yücel, *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*, s. 105.

⁹⁵ Kurat, *Peçenekler*, s. 96; Yücel, *Peçenek Türkleri*, s. 100.

⁹⁶ Tuğay, *age*, s. 97.

⁹⁷ Bruçay şehrinin, günümüzdeki adı “Ovruc” tur. Bu şehir; Pripet Nehri'ne dökülen Bruş çayının kuzeyinde yer almaktadır.

⁹⁸ Tuğay, *age*, s.98.

⁹⁹ Svyatoslav'ın ölmesi ve çocuklarının da küçük yaşta olmasından dolayı bizzat Svyatoslav tarafından çocuklarının sorumluluğunu idare edecek birisine vermiştir. Vladimir'in sorumluluğunu da dayısı Dobrinya üzerine almıştır.

Yarapolk, kardeşleri ile arasındaki mücadeleyi ilk başlarda kazanmış (973-980) ve ardından 978 yılında Peçenekler üzerine hareket edip onları mağlup ederek vergiye bağlamıştır.¹⁰¹ Yarapolk böylece Kiev’ de güçlü bir konuma gelmiş, bazı Peçenek başbuğlarının da onun himayesine girmesini sağlamıştır. Bunlardan birisinin de İlya olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir. İlya 979 yılında Yarapolk’un yanına gelip onun üstünlüğünü kabul etmiştir.¹⁰² Yarapolk, başbuğ İlya’ya şehirler verip, idaresi altına almış, İlya da bundan çok memnun kalmıştır. Ancak Yarapolk’ un knezliği, fazla sürmemiş ve kardeşi Vladimir, dayısı ile gitmiş olduğu İsveç’ te iki yıl kalıp, daha sonra birtakım İskandinavlıları etrafına toplayarak bir ordu teşkil etmiştir. Hazırlıklarını tamamladıktan sonra, Novgorod şehrine doğru hareket etmiştir.¹⁰³ Vladimir’ in bu hareketini duyan, Yarapolk’ un adamlarından biri olan Varyajko, Yarapolk’a; “Vladimir’in karşısına çıkmaması, çıktığı takdirde öldürüleceği, bunun yerine Peçeneklere gidip yardım istemesi”¹⁰⁴ şeklinde tavsiyede bulunmuştur. Ancak Yarapolk, Varyojko’ nun tavsiyesini dikkate almamış ve haince kurulan plan sonucunda öldürülmüştür.¹⁰⁵

5. Peçeneklerin Kültürüne Dair

Peçeneklerin kültürüne geçmeden evvel Doğu Avrupa coğrafyası hakkında kısa bir bilgi vermemiz konunun anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

Eski çağda, Doğu Avrupa bölgesinin güney kısmında, yerleşik ve göçebe nüfus arasında sürekli ve uzun mücadeleler yaşanmış olduğu bilinmektedir.¹⁰⁶ Doğu Avrupa coğrafyasının kuzey kısmı ormanlık alanlara sahipken, güney kısmında bozkır hâkim olmuştur. Bilhassa bölgenin güney kısmında tarım çok eskilere dayanmaktadır. Herodot kayıtlarında bahsetmiş olduğu üzere, Dnyeper Nehri bölgesinde bir yerde İskit pulluklarının hala var olduğunu ifade etmiştir. Bunun dışında, İskit efsanesine göre gökten düşen altın saban örneği tarımsal nüfusun çok eskilere dayandığını göstermektedir. Doğu Avrupa bölgesinde Herodot zamanından beri göçebelerin var olduğu bilinmektedir. Bu bölgede önce İskitler sonra Hunlar, Avarlar, Macarlar, Peçenekler, Uzlar ve Kumanlar ve ardından Tatarlar görülmüştür. Bu kabilelerin her biri orman alanlarının azalmasında bir etki bırakmıştır.¹⁰⁷

Bizans tarihçisi Kedren; Peçeneklerin Balkanlar, Tuna ve civarındaki yerlerde bulunan her tür orman ve otlak bakımından bol bir alanda yaşadıklarını ifade etmiştir.¹⁰⁸

Peçeneklerin Doğu Avrupa coğrafyasına yerleşmeleri ve bu yerleşim yerlerinin coğrafi açıdan büyük öneme sahip olması bakımından iktisadi ve siyasi çatışmaların yaşanılması kaçınılmaz olmuştur. Peçeneklerin yerleştikleri alan bilhassa önemli ticaret güzergâhları üzerinde konumlanmaktadır. Peçeneklerden evvel de bölge ticari ve siyasi merkez olma özelliğine sahiptir. İskandinavlılarla her alanda münasebette bulunmak için Güney Rusya bölgesine gitmek zorunlu olmuştur. Bununla ilgili Akdes Nimet Kurat şu şekilde kaydetmiştir: “Dnyeper Nehri’nin ortalarında Kiev gibi bir ticaret merkezi vücuda gelmişti. Bizans’ı ve dolayısıyla Akdeniz ticaret merkezlerini şimal memleketlerine bağlayan yol Karadeniz, Dnyeper vasıtasıyla Fin körfezine gider.”¹⁰⁹

Bir diğer husus, önemli ticaret şehirlerinden olan Kırım ve Korsun şehirlerine giden güzergâhın Peçenek sınırlarından geçmesi, onların önemli bir kağanlık olmasını sağlayacaktır. Bununla ilgi Mualla Uydu Yücel’in tespitleri önemlidir:

“Dünya ticaretinde Karadeniz sahillerinin emniyetli Ten boyundaki Tanais¹¹⁰ şehrine giden yol ile Hazar Kağanlığı topraklarından geçerek Türkistan ve Çin’e kadar uzanan yolun bir kısmının da Peçenek topraklarına çok yakın bir yerde bulunması bunu daha da sağlamlaştıracaktı.”¹¹¹

Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere Peçeneklerin komşularıyla sık sık münasebetlerde buldukları ve bilhassa kuzey komşuları olan Rus kabileleri ile alışveriş yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu alışverişte Rus kabilelerinden ziraat öğrenmişler ve kendileri için önemli olan “darı” yı almışlardır. İlerleyen zamanlarda bu iki kabile arasında kürk, bal, deri ile köle ticareti de yer almıştır. Ayrıca Peçenekler savaşıardan elde ettiği esirleri Karadeniz ve Azak Denizi sahilindeki ticaret iskelelerinde sattıkları bilinmektedir. Bilhassa bu esirleri Rus savaşlarından elde ettikleri aşikârdır.¹¹²

¹⁰⁰ Tugay, *age*, s. 98.

¹⁰¹ Orkun, *age*, s. 15.

¹⁰² Yücel, “Peçenekler”, s. 475; Markov, *age*, s.51.

¹⁰³ Kezban Acar, *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi’ ne Kadar Rusya Tarihi*, Nobel Yayınevi, Ankara 2004, s. 27.

¹⁰⁴ Markov, *age*, s. 51; Yücel, *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*, s. 107.

¹⁰⁵ Yücel, *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*, s. 107, 150.

¹⁰⁶ Golubovsky, *age*, s. 5.

¹⁰⁷ Golubovsky, *age*, s. 6-7.

¹⁰⁸ Golubovsky, *age*, s. 8.

¹⁰⁹ Kurat, *Peçenek Tarihi*, s. 61.

¹¹⁰ Ten nehri üzerinde kurulan antik kent.

¹¹¹ Yücel, *Türkistan’dan Tuna’ ya Peçenekler*, s. 419.

¹¹² Kurat, *Peçenek Tarihi*, s. 68-69.

Peçenekler, Orta Asya'da iken göçebe bir hayat tarzına sahiptiler. İdil ve Yayık Nehirleri civarında yaşarlarken de bu hayat tarzlarını bozmayıp devam ettirmişlerdir. Bu yüzden Peçenekler geldikleri bölgeye hayvan sürülerini de getirmişlerdir. Onların hayatlarında hayvancılık önemli rol oynamaktadır. Bu yüzden her zaman bol otlaklı bir yer aramışlardır. Yukarı da Kiev-Rus kabileleri ile yaptıkları mücadeleler ve kazandıkları başarılarından da anlaşılacağı üzere askeri teşkilatlarının çok iyi olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Esasen Orta Asya'dan beri hem askeri teşkilat hem de kültürlerini muhafaza ederek korumuş olduklarını söyleyebiliriz, elbette komşu oldukları kabile veya devletlerin kültürlerini etkilemişlerdir. Ancak bu tesir çok fazla olmamış, sadece göç hayatını bırakıp, şehirlere yerleşen gruplar özelliklerini kaybetmiştir.

Peçenekler komşularıyla kendi sınırlarında mücadele etmeleri onların her zaman savaşçı özelliğini korumuştur. Göçebe bir at üzerinde doğmuş gibilerdir. Göçebe Türklerin silahları yay, ok, kılıç ve mızraktan oluşmuştur. Kiev knezlerinin her başarılı seferlerinde, Peçeneklerden at, koyun sığır aldıklarını kaynaklar belirtmektedir. Yemek olarak genel itibariyle; et, süt ve darıdan oluşmaktadır.

Diğer Türk Kavimlerinde görüldüğü üzere Peçeneklerde de bir yaylak ve kışlak yerlerinin olduğu bilinmektedir.¹¹³ Şubat veya Mart ayında yaylak alanlarına gidip, ekim veya kasım ayında kışlak yerlerine gelirler. Peçenekler kış ayında elverişli bir bölge olan ve Karadeniz'e dökülen Tuna, Turla ve Özi arası yerlerde yaşamışlardır.¹¹⁴

Diğer Türk kavimlerinin sanatlarında olduğu gibi dökme, savaş ve baskı tekniğinin uygulandığı madeni eserlere sahip Peçeneklerin Orta Asya sanat geleneğini sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Çeşitli aletler, silahlar, at koşumları ve benzeri eserler bu duruma işaret etmektedir. Peçeneklere ait olduğu ileri sürülen en önemli sanat eserleri ünlü "Nagy Szent Miklos" hazinesidir. Bu hazine daha önce Avarlara da atfedilmişti. 23 parçadan oluşan hazinede meyve tabakları, altın çanaklar ve sürahiler yer almaktadır. Kaplardan bazılarının üzerinde runik denilen Türk yazıları bulunmaktadır. Bu eserler üzerinde yer alan figürlü kompozisyonlar Orta Asya'nın ikonografisini aksettirmektedir. Bu tür kompozisyonlar bakımından en zengin parçalardan birisi 2 numaralı sürahidir. Burada bir grifonun bir geyiğe saldırdığı hayvan mücadele sahnesi, miğferli, hafif çekik badem gözlü, bıyıklı ve sakallı zırh giymiş ve kuyruğu düğümlü bir ata binen süvari tasviri gibi sahneler yer almaktadır. Bir elinde flamalı bir mızrak tutan süvari, bir esiri sürüklemekte olup, atının terkinde bir de kesik baş götürmektedir. 2 ve 7 numaralı sürahide yer alan insan kaçıran Garuda tasviri de çok önemlidir. Hazinedeki kapların bazıları boğa ve at başlıdır. Yukarıda sözünü ettiğimiz eserlerin dışında kalan tabakların veya sürahilerin içinde ve dışında hayvan figürlü veya bitki motifli kabartmalar ve hayvan mücadele sahneleri ile çeşitli mitolojik kompozisyonlar yer almaktadır.¹¹⁵

Peçeneklerde dini hayat ise; diğer Türk kavimleri gibi Gök-Tanrı dinine mensup olmuşlardır. Ancak Orta Asya'da diğer dinlerin de görülmeye başlanması ile bir kısmının bu dinlere girmiş oldukları bilinmektedir. Rusya, Macaristan ve Balkan coğrafyasına göç edenler Hristiyan dinine geçerken, Bizans İmparatorluğu tarafından Anadolu'ya getirilip orda yerleşenler ise İslam dinine girmişlerdir.

Peçeneklerin daha ziyade İslam dinine geçmeleri IX. Asrın ikinci yarısından itibaren Horasanlı ve Azerbaycanlı Müslüman tüccarların güney Rus sınırlarında görülmeyle gerçekleştiği bilinmektedir.¹¹⁶

SONUÇ

Türk Kavimleri başta kadim Türkistan coğrafyası olmak üzere Avrupa ve Afrika kıtalarında da yaşamışlar ve önemli tesirler bırakmışlardır. Bilhassa bu Türk Kavimleri içerisinde önemli bir rol oynayan Peçenekler, diğer Türk Kavimleri gibi anayurtları kadim Türkistan coğrafyasından çeşitli nedenlerden dolayı yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Böylelikle Peçenekler batıya doğru göç etmişlerdir. Peçenekler gittikleri yerlerde yurt bulma ve hâkimiyet mücadelelerine girişmişler, bu girişimler bazen zaferle bazen yenilgi ile sonuçlanmıştır. Peçenekler Karadeniz'in kuzey sahillerine gelerek bölgeye hâkim olmuşlardır. Peçeneklerin bu bölgede en çok münasebette buldukları halk Kiev Rusya'sı olmuştur. Kiev Rusyası Hazarların zayıflamasından itibaren bunu bir fırsat olarak görmüş ve bölgeye hâkim olmak istemiştir böylece Peçeneklerle Kiev Rusya'sı arasındaki çatışma kaçınılmaz bir hal almıştır. Peçeneklerin ilk defa Kiev Rus sınırlarına 915 yılında geldikleri bilinmektedir. Kiev Rusyası ile ilk münasebetlerin bu tarihte başladığını söyleyebiliriz. Peçenekler 915 yılından başlayıp 1036 yılına kadar Kiev Rusya'sı sınırlarında bulunmuşlardır. Bu süreç içerisinde bazen akınlar yapıp, bol ganimet toplayıp geri dönmüşler bazen de ittifak halinde bulunmuşlardır. Esasen Kiev knezlerinin Peçenekleri yanlarına tutma çabası sarf ettiklerini de ifade edebiliriz. Bu bağlamda Konstantin Porphyrogenetos'un da ifade etmiş olduğu gibi, Kiev Rusya'sı Peçeneklerle barışı muhafaza etmek adına çok hassas davranmışlardır. Kiev Rusya'sı Peçeneklerden gelecek olan zararlardan kaçınmışlardır. Bu yüzden de Peçeneklerle ittifak halinde kalmaya çalışmışlardır. Peçenekler ile Kiev Rusya'sı arasındaki ilişkiler ilk

¹¹³ Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, s. 370.

¹¹⁴ Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, s. 399.

¹¹⁵ Taşağıl, *Kök Tengri'nin Çocukları*, s. 293.

¹¹⁶ Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, s. 408,413.

PEÇENEK - RUS SİYASİ İLİŞKİLERİ (MS 915-978)

zamanlarda dostane olsa da sonradan ilişkilerin bozulduğu ve mücadele döneminin başladığı görülmektedir. İlişkilerin bozulmasında Balkan coğrafyasında yaşanan şiddetli çatışmalar önemli bir rol oynamıştır.

Netice olarak IX. asırda güçlenmeye başlayan Kiev Knezliği daha başlangıç aşamasında güney topraklarını Peçeneklerle paylaşmak ve daha sonra da bu toprakları bir süreliğine de olsa onlara terk etmek zorunda kalmıştır. Bu terk tafisi mümkün olmayacak bir durumu da beraberinde getirmiştir. Bu durum başkenti Kiev olan Rus devletinin güneye inememesi yani Peçenekler tarafından durdurulmaları olmuştur. Peçeneklerin hâkim olduğu bu 150 yıllık süre içerisinde Kiev Rusyası ancak 30-40 km kadar genişleyebilmiştir. Kiev Rusyası'nın hedefi güneyi ele geçirerek Kırım üzerinden denizlere ulaşmak olmuş ancak bu hedefi gerçekleştirecek şartlara o dönemlerde sahip olamamıştır. Peçeneklerin yaklaşık 150 yıl boyunca Ruslara güney sınırlarında komşuluk yapmaları onlara Özi'yi takiben Karadeniz'e inememelerine mal olmuştur. Ancak bilindiği üzere bu hedef bundan sonra kurulan her Rus devletinde mutlaka gerçekleştirilmesi gereken bir ülkü niteliğini kazanmıştır. Bu yüzden ki Ruslar, önce Peçenekleri daha sonra da arkalarından gelen diğer Türk boylarını Karadeniz'e açılmamalarındaki en büyük engel olarak görmüşlerdir. Bu engel onları Peçeneklere karşı mücadelede bütün kuvvetlerini güneye Kiev'e sevk etmek mecburiyetinde bırakmış bu da Kiev'de kuvvetli bir Hakanlık teşkilatının ortaya çıkmasına ve Doğu Slavyan boylarının millet olma yönünde harekete geçmelerine yol açmıştır.

KAYNAKÇA

ACAR, Kezban, *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi' ne Kadar Rusya Tarihi*, Nobel Yayınevi, Ankara 2004.

ARTAMONOV, M. İ., *Hazar Tarihi: Türkler, Yahudiler, Ruslar*, çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2004.

BİLGİN, Mehmet, *Doğu Karadeniz*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017.

Constantine, Porphyrogenitus, *De administrando Imperio, (İmparatorluğun Yönetimi Hakkında)*, Edt. G.G. Litavrina, A.P. Novoseltseva, Moskova Nauka 1989.

DUNLOP, D. M., *Hazar Yahudi Devleti*, çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2008.

GOLDEN, B. Peter, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, çev. Osman Karatay, Karam Yayınları, Ankara 2002.

GOLDEN, B. Peter, *Hazar Çalışmaları*, çev. Egemen Çağrı Mızrak, Selenge Yayınları, İstanbul 2006.

GOLUBOSKY, Peter, *Peçenegi, Torki i Polovtsi Do Naşestviya Tatar (Moğol İstilasına kadar Peçenekler, Uzlar ve Kuman-Kıpçaklar)*, Moskova, Veçe 2011.

GÖMEÇ, Y. Saadettin, "Türk Tarihinde Peçenekler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 53, Ocak 2013, s. 251-266.

GÜÇLÜAY, S.,-Fatma Çapan, "Peçenek-Bizans Siyasi İlişkileri", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, S.192, İstanbul 2011, s. 121-138.

İbn Fadlan Seyahatnamesi, çev. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017.

KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2013.

KARATAY, Osman, *Doğu Avrupa Türk Tarihi*, Edt. Osman Karatay, Serkan Acar, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2013.

KOESTLER, Arthur, *13. Kabile*, çev. Belkıs Dişbudak Çorakçı, Plato Yayınları, İstanbul 2010.

KUMEKOV, Bolat E., *Arap Kaynaklarına Göre IX-XI. Asırlarda Kimek Devleti*, çev. Mehmet Kıldıroğlu, Çingiz Samudinuulu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

KURAT, Akdes Nimet, *Peçenek Tarihi*, Devlet Basımevi, İstanbul 1937.

KURAT, Akdes Nimet, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Murat Yayınevi, Ankara 1992.

KURAT, Akdes Nimet, *Başlangıçtan 1917' ye Kadar Rusya Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993.

- KURAT, Akdes Nimet, *Peçenekler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016.
- KUZGUN, Şaban, *Hazar ve Karay Türkleri*, SE-DA Yayınları, Ankara 1985.
- LIHAÇEVA, D.S, B. A. Romanova, *Povesti Vremennih Let (Geçmiş Yılların Hikayesi)*, Moskova-Leningrad, 1950.
- MARKOV, Vladimir, *Türkskiy Sled v İstorii Ukraini X-XVII v.v(10-17. Asırlarda Ukrayna Tarihinde Türk İzleri)*, Petersburg 2016.
- ORKUN, Hüseyin Namık, *Peçenekler*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1933.
- OSTROGORSKY, George, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 2017.
- RASONYİ, Lászlo, *Tarihte Türklük*, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 1971.
- RASONYİ, Lászlo, *Türk Devletinin Batıdaki Varisleri ve İlk Müslüman Türkler*, Çev. Ş.K Seferoğlu, Adnan Müderris, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 1983.
- SOLOVYEV, Sergey, *İstoriya Rossii c Drevnih Vremen, (Eski Zamanlardan Beri Rusya Tarihi)* Kniqa I-V, Moskova 1838-1844.
- SÜMER, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler)*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1972.
- SÜMER, Faruk, “Peçenekler”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.34, İstanbul 2007, s. 213-214.
- ŞEŞEN, Ramazan, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001.
- TAŞAĞIL, Ahmet, *Kök Tengri 'nin Çocukları*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017.
- TAŞAĞIL, Ahmet, *Eski Türk Boyları Çin Kaynaklarına Göre (MÖ III. - MS X. Asır)*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2016.
- TEKTAŞ, Nazım, *Tanrının Askerleri 3*, Çatı Yayınları, İstanbul 2007.
- TUGAY, Fuat, *Rusya Tarihi*, Fazilet Matbaası, İstanbul 1948.
- YÜCEL, Mualla Uydu, *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.
- YÜCEL, Mualla Uydu, *Peçenek Türkleri*, Titiz Yayınları, İstanbul 2011.
- YÜCEL, Mualla Uydu, “Peçenekler”, *Doğu Avrupa Türk Tarihi*, Edt. Osman Karatay, Serkan Acar, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2013, s. 449-527.
- YÜCEL, Mualla Uydu, “Peçenekler”, *Ortak Türk Tarihi*, C.2, Edt. Bilgehan Atsız Gökdağ, Osman Karatay, vd., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2019, s. 401-476.
- YÜCEL, Mualla Uydu, *Türkistan'dan Tuna' ya Peçenekler*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2020.
- VASARY, István, *Eski İç Asya 'nın Tarihi*, çev. İsmail Doğan, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016.

